

اظهار نظر کارشناسی درباره:
«طرح اصلاح قانون مجازات اخلاگران در نظام اقتصادی
(کلیات- ضرورت سنجی اصلاح قانون)»

سیدمیثم عظیمی

چکیده

یکی از کلیدی ترین و اصلی ترین قوانین در مقابله و مواجهه با جرائم اقتصادی کلان «قانون مجازات اخلاگران در نظام اقتصادی کشور» می باشد. این قانون مشتمل بر دو ماده و هفت تبصره در تاریخ ۱۳۶۹/۹/۱۹ با هدف حفظ نظم اقتصادی و جلوگیری از آسیب های عمده به معیشت مردم در دوره پس از جنگ تحمیلی که کشور با چالش های اقتصادی و سوء استفاده های مالی در نظام عرضه و تقاضا در بازار مواجه بود، به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده است. با این حال به دلیل گذشت زمان قابل توجه از تصویب این قانون و بروز برخی مصادیق و گونه های جدید جرائم اقتصادی و در عین حال برخی ابهامات و ایرادات تقنینی، اعمال برخی اصلاحات در این قانون ضروری به نظر می رسد. طرح «اصلاح قانون مجازات اخلاگران در نظام اقتصادی کشور» نیز در همین راستا با هدف بروزرسانی و رفع خلاءهای مورد اشاره این قانون در تاریخ ۱۴۰۳/۵/۱۴ به مجلس شورای اسلامی اعلام وصول گردیده است. در این گزارش با مروری بر ایرادهای قانون موجود به بررسی ضرورت سنجی اصلاح قانون مورد بحث می پردازیم.

۱. مقدمه

یکی از کلیدی ترین و اصلی ترین قوانین در مقابله و مواجهه با جرائم اقتصادی کلان «قانون مجازات اخلاگران در نظام اقتصادی کشور» [۱] می باشد. این قانون مشتمل بر دو ماده و هفت تبصره در تاریخ ۱۳۶۹/۹/۱۹ با هدف حفظ نظم اقتصادی و جلوگیری از آسیب های عمده به معیشت مردم در دوره پس از جنگ تحمیلی که کشور با چالش های اقتصادی و سوء استفاده های مالی در نظام عرضه و تقاضا در بازار مواجه بود، به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده است. برخورد با گروه ها و تشکیلاتی که موجب اخلاص در صادرات، تولید و توزیع کالاها می شوند، از محورهای اصلی قانون است که به نوعی مقابله با فساد ساختاری و شبکه ای را هدف گذاری کرده و با تعیین مجازات های بازدارنده از جمله ضبط اموال، حبس طولانی مدت، و حتی مجازات های سلب حیات در موارد خاص، تلاش دارد از سوء استفاده های مالی، که موجبات از بین رفتن اعتماد عمومی به سیستم اقتصادی کشور را فراهم می آورد، جلوگیری کند.

مشخصات طرح

دوره دوازدهم - سال اول

شماره ثبت:

۴۴

گروه حقوق جزا

مشخصات گزارش

نوع گزارش:

- طرح / لایحه
- راهبردی
- نظارتی
- پیش نویس قانونی

شماره مسلسل:

۲۴۰۲۰۶۰۱

تاریخ انتشار:

۱۴۰۴/۱/۲۴

ویژگی های مورد اشاره در قانون مذکور موجب گردیده این قانون همچنان به عنوان اصلی ترین قانون در مواجهه با جرائم مخل نظام اقتصادی مورد توجه نظام قضایی کشور قرار گیرد. با این حال به دلیل گذشت زمان قابل توجه از تصویب این قانون و بروز برخی مصادیق و گونه های جدید جرائم اقتصادی و در عین حال برخی ابهامات و ایرادات تقنینی، اعمال برخی اصلاحات در این قانون ضروری به نظر می رسد. شاهد مثال این ضرورت نیز، استجازه رئیس قوه قضائیه وقت از مقام معظم رهبری است که در سال ۱۳۹۷ برای برپایی دادگاه های ویژه مبارزه با جرائم اقتصادی صورت گرفت که مفاد استجازه بیانگر برخی از ایراداتی است که این قانون با آن مواجه است. طرح «اصلاح قانون مجازات اخلاص گران در نظام اقتصادی کشور» نیز در همین راستا با هدف بروزرسانی و رفع خلاء های مورد اشاره این قانون در تاریخ ۱۴۰۳/۵/۱۴ به مجلس شورای اسلامی اعلام وصول گردیده است. در این گزارش با مروری بر ایرادهای قانون موجود به بررسی ضرورت سنجی اصلاح قانون مورد بحث می پردازیم.

۲. ارزیابی کلیات طرح با مروری بر ابهامات و ایرادات قانون فعلی

چنانچه اشاره گردید «قانون مجازات اخلاص گران در نظام اقتصادی کشور» دارای ایراداتی است که بخشی از آن به گذشت مدت زمان طولانی از زمان تصویب آن بازمی گردد و بخشی نیز مربوط به اجرای این قانون است که از زمان تصویب وجود داشته است. از میان ایرادهایی که به این قانون وارد می شود، چند ایراد برجسته تر است و در مقام اجرا، آثار و تبعات بیشتری داشته است. در زیر به سه مورد آن که منشأ اصلی اصلاحات پیشنهادی است، اشاره می شود:

۱- عدم احصاء یا تعریف جرم اخلاص در نظام اقتصادی

ماده (۱) قانون مجازات اخلاص گران در نظام اقتصادی کشور مصوب ۱۳۶۹ بدون ارائه تعریف و ملاک مشخصی برای اخلاص در نظام اقتصادی، به صورت تمثیلی صرفاً برخی از مصادیق اخلاص را مشخص کرده است. اساسی ترین ایراد این ماده شاید همین مورد باشد؛ زیرا بر اساس اصول قانون نویسی، قانونگذار یا باید مصادیق جرم را به صورت حصری بیان کند یا اگر بنا دارد به صورت تمثیلی مصادیق را بیان کند حتماً باید تعریف و معیار مشخصی ارائه دهد. با این حال ماده (۱) قانون نه تعریفی از اخلاص در نظام اقتصادی ارائه داده و نه معیاری بیان داشته و نه مصادیق را محصور ساخته است که این مسئله منجر به آراء متفاوت و تفاسیر متعدد شده که این امر هم زمینه تضییع حقوق اشخاص و هم موجبات تضییع حقوق بیت المال را به دنبال خواهد داشت.

۲- استفاده از عبارات کلی و قابل تفسیر مانند «امثال آنها» یا «نظایر آن» در تعیین گستره جرم اخلاص

یکی از ایرادهای اساسی به قانون موجود، ابهام در مصادیق هریک از رفتارهایی است که در ماده (۱) به عنوان اخلاص در نظام اقتصادی شناسایی شده است. توضیح آنکه در ماده (۱)، در هر بند به چندین رفتار اشاره شده و در انتهای هر بند از عباراتی مانند «امثال آنها» یا «نظایر آن» استفاده کرده است. به کار بردن چنین عباراتی که مصادیق قانون را تمثیلی می کند، از جهتی می تواند مفید باشد و آن هم این است که با توجه به رشد فناوری و تحولات اجتماعی، امکان ظهور و بروز مصادیق جدید از سنخ رفتارهای مذکور در قانون وجود دارد و لذا قانون می تواند تا حدی آنها را پوشش دهد و دیگر نیازی به اصلاح قانون نباشد. اما، نکته پراهمیت این است که در قانون کیفری و حکومت اصل قانونی بودن جرائم و مجازات ها و نیز اصل مهم قبح عقاب بلا بیان، این امر می تواند ایرادهایی ایجاد کند که مهم تر از همه ابهام در تشخیص مصداق رفتار مذکور است که اثر خود را بر تشتت آرای قضایی در این خصوص گذارده است؛ به گونه ای که در این سال ها تفاسیر موسع و مضیق از این قانون صورت گرفته است.

بنابراین، گاه با فراهم آوردن زمینه برای برخی از تفاسیر دور از ذهن می‌تواند حقوق شهروندان را تضییع کند؛ زیرا، در فضای اقتصادی مرز بین رفتارهای مجاز و غیرمجاز گاه چنان باریک است که تشخیص آنها چندان آسان نیست. این امر به‌ویژه با توجه به کیفرهای سنگین پیش‌بینی شده مانند اعدام و حبس‌های بلندمدت، به‌دور از اصل احتیاط در دماء است. از جهت عکس هم، ممکن است شخصی که به‌واقع مستحق دریافت محکومیت است، از طرق مختلف و با توجه به تفسیربرداری قانون، بتواند خود را از چنگال قانون برهاند و این امر موجب تضییع بیت‌المال شود. از این‌رو، ضرورت رفع این ابهام در راستای حفظ حقوق شرعی و قانونی شهروندان و بیت‌المال احساس می‌شود.

۳. ابهام در میزان و تشخیص «عمده» یا «فراوان» بودن جرم اخلاقی

یکی از اهدافی که این قانون همواره درصدد آن بوده است، به کیفر رساندن مجرمان اقتصادی کلان است که رفتار آنها موجب اخلاقی در نظام اقتصادی کشور شده است. وجود کیفرهای سنگین نیز از این جهت توجیه می‌شوند. به این منظور واژگانی نظیر «عمده» و «فراوان» در این قانون به کار رفته است. اما، مشکل در آن است که میزان آنها مشخص نیست و این امر نیز موجب تفاسیر متفاوت از میزان عمده یا فراوان شده است و برای مجریان و مخاطبان قانون ابهام ایجاد کرده است. اهمیت این موضوع از این جهت است که اثبات یا عدم اثبات عمده بودن یا نبودن جرم ارتكابی، می‌تواند کیفر مرتکب را از دو سال حبس تا اعدام تغییر دهد. این ایراد نیز موجب بروز مشکلاتی در قانون کنونی شده است.

۳. جمع بندی

با عنایت به اینکه در حال حاضر یکی از مهمترین قوانین مورد استناد در خصوص مقابله با جرائم مخل نظام اقتصادی قانون مجازات اخلاقی در نظام اقتصادی می‌باشد و از سوی دیگر وجود شرایط تحریمی در سال‌های اخیر زمینه ساز سوء استفاده و تعدی نسبت به بیت‌المال و حقوق و اموال عمومی گردیده لذا ضرورت دارد که با اتخاذ رویکرد جامع و شناسایی خلائهای ماهوی (جرم‌انگاری - کیفرگذاری) و شکلی (آیین دادرسی) نسبت به اصلاح این قانون اقدام گردد. لازم به ذکر است در دوره یازدهم مجلس شورای اسلامی نیز طرح مشابهی در دستور کار قرار داشت که در نهایت اگرچه اصلاحات کارشناسی خوبی در طرح مزبور صورت گرفت اما به دلیل اتمام دوره مجلس این موضوع به سرانجام نرسید. از همین رو پیشنهاد می‌شود مفاد طرح حاضر با اصلاحات صورت گرفته در دوره قبل تلفیق گردد و متن منسجم و جامعی نه صرفاً در خصوص جرم اخلاقی در نظام اقتصادی بلکه در رابطه با مقابله با سایر جرائم اقتصادی در دستور کار قرار گیرد.

منبع و مأخذ

[۱] قانون مجازات اخلاقی در نظام اقتصادی کشور مصوب ۱۳۶۹

گزیده سیاسی / مدیریتی (پیامک منتخب)

با عنایت به اهمیت تقویت نظام حقوقی و قضایی در مواجهه با جرائم اقتصادی ضرورت دارد با اتخاذ رویکرد جامع و شناسایی خلائهای ماهوی (جرم‌انگاری - کیفرگذاری) و شکلی (آیین دادرسی) نسبت به اصلاح قوانین مربوطه از جمله قانون مجازات اخلاقی در نظام اقتصادی اقدام گردد.